

Hebrew Writers Association in Israel

הדו"אליזם העגנוני השלם

Author(s): יגאל אלון

Source:

Moznaim /

מאזנים

Vol. No. / 1970), pp. 419-421 מאי-אפריל-מאי

Published by: Hebrew Writers Association in Israel

Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/23864070>

Accessed: 13-09-2018 11:32 UTC

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <https://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Hebrew Writers Association in Israel is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Moznaim* / מאזנים.

JSTOR

<https://www.jstor.org>

הדואליזם העגנוני השלם★

כבוד היו"ר, כנסת נכבדה,

במלאת שלושים לפטירתו של ש"י עגנון, התכנסנו כאן, במשכן נבחרו העם, כדי להתייחד עם זכרו של אחד מבחירי העם ומגדולי יוצריו בכל הדורות.

פרידה מאדם בשיעור־קומתו של עגנון היא, לרוב, גם שעת פגישה מחודשת עם עולמו הרוחני ושעת עימות חוזר עם עיקרי מורשתו. אכן, מורשתו של עגנון מעניקה לעימות כזה משנה־חשיבות, הן בזכות רמתה האמנותית של יצירתו והן בשל היותו בן לתקופה, אשר עמדה על אחת מפרשות הדרכים המכריעות ביותר בתולדות העם, כאשר מן הישן ניטלו תוקפו וסמכותו המגוננת, ואילו החדש אך החל לפסוע את פסיעותיו הראשונות והרופפות. ואכן, על פרשת דרכים זו, נתגלה עגנון בכל ייחודו החד־פעמי. הוא פילס לעצמו נתיב משלו, מהפכני בחוסר מהפכנותו, ושלם בכל קרעיו וניגודיו.

אחד מגיבורי סיפוריו מעיד על עצמו כעל "חדש האוהב את הישן". דומני, כי בהגדרה זו מצוי אחד המפתחות להבנת עמדתו הרוחנית של הסופר כלפי מורשת עמו ותרבותו. ואכן, בהערכה המחודשת של הישן, שהיתה שונה ואחרת מזו של רוב סופרי הדור בספרות העברית, עיקר חידושו של עגנון. סביר הוא להניח, כי לא רק זיקה שבאופי ולא שורשיותו העמוקה במסורות עמו בלבד, אלא גם ההתפכחות המכאיבה של רבים רבים מכמה הזיות על קפיצות־דרך גואלות — כל אלה יחדיו הביאו את עגנון לחפש אבני גזית לבניין עולמו הרוחני, במקומות בהם מצאו קודמו־בדור־אחד — ואפילו בני־דורו הוא — רק שברים וחרסים.

אמת־בניין זו היא שהצילה, כמדומני, את כתיבתו של עגנון מאותן מחלות־ילדות שבחלוקת העולם לכולור־לבן ולכולור־שחור, מחלות שהן בנות־לוויה הכרחיות, כנראה, לשורפי הגשרים מאחוריהם, אף שלהם דווקא נודעת, לרוב, השפעה מכרעת ומיידית — וזו זכותם הגדולה — על עיצוב השקפת עולמם של בני־זמנם. כך, למשל, בפרספקטיבה היסטורית, ניתן לעמוד על תורפת הגומותיה של תנועת ההשכלה וגלגוליה המאוחרים יותר; מאידך, קשה לתאר את תנועת התחיה העברית בלא תרומתה של תנועה זו ושל ממשיכי דרכה, אשר חולשתם האמנותית, אולי, היתה גם, כאמור, מקור כוחם הרעיוני־פובליציסטי. מנטאלית השתייך עגנון לדור הנכדים יותר מאשר לדור הבנים. בנו של המהפכן — הנכד בלשוננו — שוב אינו נצרך ללהט הסתערותו של אביו על דיוקנו של סבא, להט שהוא חיוני כל־כך לדור הראשון של המהפכה. אדרבא, בשאיפתו לחיבור מחודש ובחיפושיו אחר שורשיו העצמיים יש שהנכד נתקף בגעגועים עזים אל עולמו של סבא דווקא. והוא, דומני, אשר קרה לעגנון. לפנינו שיבה דיאלקטית ומודעת, אשר גם בעזרה בשדה העבר, הרי מגמת פניה הם צרכי ההווה ובניין העתיד.

עגנון, בנה של תקופה מעורערת, העריץ את השלמים עם עולמם ועם קונם, אך כיוון שאת הללו הוא לא מצא עוד, בחיוניותם האותנטית, בסביבתו התכופה — קם והפליג למסעו הספרותי המופלא על־פני הדורות הקודמים, ואגב כך גאל את הווייתם ואת שפת

* דברי סגן ראש־הממשלה ושר החינוך והתרבות בכנסת, ב־18.3.70, ובמלאת שלושים לפטירתו של ש"י עגנון.

נפשם, אם לא את שפת דיבורם, גאולה אמנותית, שמעטות כמה בספרותנו לשגב וליופי. יחד עם זה מה רבה הבנתו ומה גדולה הזדהותו הפנימית עם הקרועים בנפשם והעקורים משורשם, אך השלמים עם עצמם ועם דרכם. באמרי הזדהות פנימית, הריני מתכוון לכך, שקרע זה היה גם בו עצמו ובעולמו שלו.

סופר מאמין היה עגנון, האמון על המסורת היהודית לדורותיה, אך מה רבה היתה דביקותו באלה שנתנו ליהדות את פירושה הערכי החילוני. הוא היה בן־בית בשני העולמות האלה גם יחד, ומפני שחי בשניהם, עלה בידו להישאר גם מעליהם; לשון אחרת: לא ההגדה הדראמאטית בין השניים היתה עיקר בכתיבתו, כי אם החשיפה הכואבת והאירונית גם יחד של הבקיעים שבכל אחד מהם.

בדואליו זה סוד שלימותו של עגנון. דואליו המתקיים גם במישורים אחרים, כמו בתיאורי הגולה מכאן ושל ארץ־ישראל מכאן, למשל. מה מופלאה ואורגאנית היא העדות שהעיד על עצמו האיש, שנולד בטיפוסית שבעיירות, כי תמיד ראה עצמו כמי שנולד בירושלים. רק מי שראה את הוויית היהודים בגולה כתשתית לתחיתו המחודשת של העם במכורתו העתיקה, יכול היה להעיד עדות שכזאת. אך בעוד שבבוצ'אץ' שבגאליציה הוא נשא על לוח ליבו שקיק עפר של ארץ־ישראל, הרי בשבתו בירושלים ביקש לצרור בה את הרוח ואת המיטב אשר יצר אותו עולם יהודי שורשי, שבוצ'אץ' היתה חלק ממנו. ודי להיזכר בסיפור המפתח שבספרו „אורח נטה ללון” ובעלילות גלגולו הסמלי מאותה בוצ'אץ' של הרי ירושלים.

היתה בעגנון הזדהות גדולה עם המהפיכה של דורה, דור העלייה השנייה, הזדהות שבאה לביטוייה האישי והרעיוני גם יחד בקשריו העמוקים עם הרב קוק מכאן ועם אישים כיוסף־חיים ברנר ועם ברל כצנלסון מכאן.

„תמול שלשום” הוא עד היום הזה היצירה המונומנטאלית והפלאסטית הגדולה ביותר על קורותיהם ולבטיהם של בני העלייה השנייה, שראשית דרכם בארץ, ביפו וחולותיה ובפרדסי ראשון־לציון ופתח־תקוה, אולם המשכה הגדול הוא בכל מרחבי הארץ, בכינרת ובמרחביה, בעין־גנים ובאום־ג'וני, הלא היא דגניה. אולם בעוד שזה היה ההמשך ההיסטורי, אחר ההמשך הרעיוני־האמנותי של הספר הזה, שבמחצית דרכו, לערך, מתחילה עלילתו להתמקד בירושלים. אמנם בסימו של „תמול שלשום” מביטחנו המחבר לשוב אל הדרך שנקטעה באמצע, אך הוא לא שב אליה, אלא אם כן היא נמצאת בכתובים שבעזבונו. קרוב לוודאי שקיטוע זה אינו מקרי כלל, ולחוקרי יצירתו פתרונים.

אני יודע, כי אין מקשים על סופר מה טעם הלך בדרך בה הלך. לפעמים, כך אומרים, היוצר עצמו אינו בן־חורין לבור לו את נושאו. יש שהם כופים עצמם עליו בחינת מוכתב וכותב בעת ובעונה אחת. לכן עלינו כקוראים מן השורה, לברך ברכת הנהנין על כל שהעניק לנו עגנון ביד כה רחבה וברוח כה גדולה. הוא הרי נתן לספרותנו ולקוראיה את היריעה העשירה ביותר של העם לדורותיו ואת ליבה של הארץ — את ירושלים, כפי שחווה דורות של יהודים כואבים ונכספים, שמעולם לא שכחו להעלותה על ראש מאווייהם ותפילותיהם. אף־על־פי־כן, גם כשאין חולק על מרכזיותה הרחגנית של ירושלים בחיי העם, הרי כוחה איננו רק ממנה ובה, אף לא ממה שהוא ממעל לה, כי אם גם ממה שהוא מסביב לה, דהיינו — מכל מרחבי הארץ. ירושלים בירת חיים היא, כאשר גליל, שרון, הר ונהר ונגב סביב לה. וגם מקור הרוח הוא בחייו של עם המעמיק שורשיו במרחביה של הארץ. והמרחב הזה והסביב הזה — סוללי דרכים, תרתי משמע, כתבו אותם.

ידידי עגנון מספרים, כי הוא נהג לומר שהינו האחרון בספרות העברית האוצר בתוכו מסורות וסיפורי־מעשיות, ושעימו ייסתם הגולל גם עליהם. סבורני, שלפנינו יותר מדברי

יודי סובייקטיבי. זוהי מציאות היסטורית אובייקטיבית, שאין טעם להחליק עליה בחלקת לשון חסודה, זו המדברת על רציפות הדורות, תוך התעלמות מן הבקיעים העמוקים שביניהם. החשש הזה של „עמי תמות מסורת“ אינו חשש מצוי של דור העומד לפנות את בימת ההיסטוריה, אלא של מי שידע בנפשו את כל מכאובי העקירה, שלא חדלו גם בשעת שמחת ההשתרשות, ושל מי שבכל חייו ויצירתו שקד על חיפוש אחר וו החיבור בין הדורות. ועגנון חי את ההיסטוריה היהודית בשלימותה, בלא קפיצות־דרך ובלא לדלג על פני התקופה הממושכת, הכאובה אך המפוארת, שבין החורבן לתחייה.

ההוויה היהודית, זו שעגנון שר אותה בכ"ב האותיות של הכתב העברי — איננה, אבל כתביו ועולמו הרוחני משמשים ויוסיפו לשמש מקור להשראה, אם גם לא מקור לחיקוי, גם לצברים בני צברים. אך בעוד שעגנון שר את העם במלוא היקפו בגולה, את גדולת שקיעתו, ולבסוף את שובו אל המרכז, הרי מי שנולד במרכז, בארץ, יכול ללמוד מיצירתו לא רק הזדהות נפשית עם ההיקף שבעבר, אלא גם עם זה שבהווה — עם העם של ימינו בתפוצותיו. זוהי שלימות אחת, שרק קטועים־בנפשם מבקשים לגמדה לפי שיעור קומתם הם. ואחרון אחרון: שאלת האותנטיות של עגנון, שגם בה שמור לקח מאַלף לכל הרצים אחר מיקסם האוניברסליות, כביכול. בנושא זה לא מצאתי דברים יפים יותר מאלה שכתבם דב סדן על עגנון בספרו „אבני בוחן“, בצורת „קונצפט למכתב ברכה“:

„... זכית לעשות את הערכים העצמיים ביותר, שאינם שאולים דרך הקפה או דרך חיקוי או דרך כיבוש מאחרים — ערכי מסורת, ערכי הווי וערכי לשון — כלי ביטוי לאמנות שהיא כצבת בצבת עשויה, וככל שהיא עצמיית יותר, היא גם מקפת יותר, ככל שהיא משלנו יותר היא של כל העולם יותר. אלה הערכים, שהרצים הזרזים מאחורי כרכרת אירופה ואופנותיה, ראוים בטלים ומבוטלים, אתה נטלתם ועליתם למעלה למשכיל ועשיתם כלי־יצירה, עצם יצירה ופסגתה“.

אכן, דווקא בזכות היותו מבטא קלאסי של תרבות עמו הייחודית זכה עגנון גם בהכרה אוניברסלית. דין הוא, שאוניברסליות אמיתית תהא מושתתת על מכנה משותף ערכי כל־אנושי, מזה, ועל תרומת הייחודיות התרבותית־חברתית במישור הלאומי, מזה. יהי זכרו ברוך.

לנשיא המדינה, לראש הממשלה ושריה
כחיילי צה"ל באשר הם
לציבור בעלי המלאכה ותעשיה זעירה

ברכת חג ליום העצמאות ה-22 למדינת ישראל

התאחדות בעלי מלאכה ותעשיה זעירה בישראל
המרכז הארצי